

АНТИКРИЗОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇЇ ОЦІНКА В НЕСТАБІЛЬНИХ СУЧАСНИХ УМОВАХ

БОКОВЕЦЬ Вікторія Вікторівна

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва, логістики та менеджменту

Вінницький національний технічний університет

<https://orcid.org/0000-0001-6315-4961>

e-mail: Bokovets.v@ukr.net

ГРИГОРУК Ірина Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва, логістики та менеджменту

Вінницький національний технічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-4131-6031>

e-mail: hryhoruk_iryana@ukr.net

Стаття присвячена оцінюванню стійкості суб'єктів господарювання для виявлення їх ключових особливостей з метою розробки у майбутньому методичного підходу до оцінки антикризової стійкості підприємств. Проаналізовано сутність, напрями, функціональні складові і результати оцінювання різних видів стійкості (фінансової, економічної, антикризової) підприємства та якості його управлінської діяльності, від яких, в першу чергу, залежить виживання і стійкий розвиток у майбутньому. Обґрунтована необхідність використання економічного факторного аналізу для виявлення і відбору чинників впливу та формування системи показників за обраними групами функціональних складових. Для комплексного і всеохоплюючого дослідження стану справ на підприємстві запропоновано використовувати комбінацію одночасно трьох видів економічного факторного аналізу - техніко-, фінансово- і соціально-економічного.

Ключові слова: стійкість, антикризова стійкість підприємства, напрями оцінювання, функціональні складові, економічний факторний аналіз, система показників.

ANTI-CRISIS RESISTANCE OF ENTERPRISES AND SECOND ASSESSMENT IN UNSTABLE CURRENT CONDITIONS

BOKOVETS Viktoriia, HRYHORUK Iryna

Vinnitsia National Technical University

The article is devoted to the research of author's methods and approaches of experts to assess the stability of economic entities to identify their key features, sequence of conduct and shortcomings in order to develop a methodological approach to assessing the anti-crisis stability of the enterprise in the future. The essence, directions, functional components and results of evaluation of various types of stability (financial, economic, anti-crisis) are analyzed. Taking into account the peculiarities of the process-functional approach of management of the organization, it is proposed to assess the anti-crisis stability within the resource-management direction, since it takes into account both the level of utilization of the resource potential of a particular industrial enterprise and the quality of its management activities, from which, in the first place, survival and sustainable development in the future. According to the results of the analysis of experts' opinions and expert opinion, a rating of ten basic functional components was formed and six of them recommended for use (financial, profitability, liquidity, techno-technological, personnel, organization of production), which ranked the highest in the rating. The assessment of the company's crisis-resistant sustainability is recommended to be carried out in two groups of functional components (financial, economic, and production management). The necessity of using economic factor analysis for the identification and selection of factors of influence and the formation of the system of indicators by selected functional groups are substantiated. For a comprehensive and comprehensive study of the state of affairs at the enterprise, it is proposed to use a combination of three types of economic factor analysis at the same time - technical, financial, and socio-economic.

Economic factor analysis makes it possible to comprehensively and comprehensively describe the object of research, assess the impact of individual factors on the resulting indicator, identify hidden variables that are responsible for the presence of linear statistical correlations. As a result of the use of economic factor analysis, an economic-mathematical model can be built, which will describe and make it possible to evaluate the influence of individual factors on the general level of anti-crisis stability of an industrial enterprise. The final stage is the development and adoption of management decisions and control measures regarding the most important factors that negatively affected the results of the enterprise.

Key words: stability, anti-crisis enterprise stability, directions of evaluation, functional components, economic factor analysis, system of indicators.

БОКОВЕЦЬ, В., & ГРИГОРУК, І. (2024). АНТИКРИЗОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇЇ ОЦІНКА В НЕСТАБІЛЬНИХ СУЧАСНИХ УМОВАХ. *Development Service Industry Management*, (3), 296–300. [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-7\(45\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-7(45))

BOKOVETS, V., & HRYHORUK, I. (2024). ANTI-CRISIS RESISTANCE OF ENTERPRISES AND SECOND ASSESSMENT IN UNSTABLE CURRENT CONDITIONS. *Development Service Industry Management*, (3), 296–300. [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-7\(45\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-7(45))

**ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ
ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ**

В умовах ринкової економіки і жорсткої конкуренції економічна стійкість підприємства є запорукою його життєдіяльності та перспективного розвитку. Стабільне функціонування забезпечує платоспроможність і збалансованість діяльності підприємства, виконання планів виробництва, своєчасні виплати по зобов'язанням, додаткові можливості для залучення інвестицій та отримання кредитів, вибору постачальників та виходу на нові ринки тощо. Тому керівникам необхідно обирати не тільки шляхи підвищення економічної ефективності, а і вирішувати комплекс задач, що забезпечують стійку діяльність підприємств. При постійних змінах кон'юнктури ринка саме від економічної стійкості залежить ризик банкрутства більшості суб'єктів господарювання..

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз наукових досліджень щодо сутності, класифікації видів і типів, підходів до забезпечення стійкої діяльності підприємств [1, 2, 3, 4, 5 та ін.] дозволив виявити неоднозначність як самого поняття «економічна стійкість», так і підходів до її оцінювання, які здебільшого мають обмежену сферу використання (враховують тільки певні особливості щодо фінансового чи майнового стану, ліквідності, рентабельності, ділової активності суб'єкту господарювання тощо). Значний вклад щодо оцінювання стійкості підприємства (здебільшого фінансової) зробили відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: Бернстайн Л., Білик М., Бланк І., Бочаров В., Брігхем Е., Ван Хорн Д., Гриньова В., Ізмайлова К., Клебанова Т., Ковальов В., Коллас Б., Лахтіонова Л., Майєрс С., Мертон Р., Мілгром П., Пушкар О., Раєвнева О., Савицька Г., Сайфулін Р., Терещенко О., Хелферт Е., Шеремет А. та ін., але досить обмежена увага приділяється оцінюванню стійкості підприємства в умовах виникнення кризи. Узагальнюючи результати теоретично-прикладних досліджень фахівців, особливості й досвід їх практичного використання, слід сформулювати обґрунтований методичний підхід до оцінки антикризової стійкості підприємства.

**ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ,
КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ**

Незважаючи на важливість проблеми оцінки антикризової стійкості підприємства у ринковій економіці, вона перебуває у стадії розробки. У науковій літературі розглядаються частіше питання економічної і фінансової стійкості й рідше антикризової стійкості, що свідчить про важливість та складність цієї проблеми і в той же час про незавершеність організаційно-методичного опрацювання та необхідність подальших досліджень, спрямованих на обґрунтування методичного підходу оцінювання антикризової стійкості суб'єктів господарювання в сучасних ринкових умовах. Для вирішення зазначеної задачі використовувалися загальнонаукові методи щодо логічно-дослідного аналізу вітчизняних і закордонних літературних джерел для виявлення наявних проблем предмета дослідження стосовно об'єкту дослідження (процес оцінки антикризової стійкості підприємства) й подальшого їх розв'язання, системно-комплексний підхід, який дозволив проаналізувати оцінювання антикризової стійкості підприємств в умовах жорсткої конкуренції.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Стаття присвячена дослідженню теоретично-методичних підходів оцінювання різних видів стійкості підприємства (фінансової, економічної, антикризової) та визначення необхідних елементів і складових проведення оцінки у практичному аспекті.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Забезпечення економічної стійкості - це складний і багатофакторний процес, обумовлений внутрішнім потенціалом під впливом зовнішнього середовища, у якому функціонує підприємство, його здатністю адаптуватися до постійних змін. Особливо актуальним на сьогодні залишається проблема забезпечення антикризової стійкості підприємств (АСП) незалежно від форми власності та організаційно-правової форми господарювання. За результатами проведених досліджень щодо економічної, фінансової чи антикризової стійкості була виявлена необхідність з наявності таких основних елементів [4.]: база оцінки на основі системи показників; арсенал методів, прийомів, засобів для аналізу та оцінки АСП; послідовність проведення оцінки АСП за основними функціональними складовими та відповідними показниками; комплекс заходів для розробки та прийняття управлінських рішень для виходу підприємства із кризового стану.

Однією з найважливіших характеристик стану підприємств є забезпечення стабільності їх діяльності. Стійкість - це здатність підприємства функціонувати й розвиватися, зберігати рівновагу активів і пасивів у мінливому економічному середовищі, що гарантує його платоспроможність та інвестиційну привабливість у довгостроковій перспективі в межах допустимого рівня ризику [3].

Основні компоненти фінансово-економічного аналізу узагальнено в табл. 1.

Компоненти фінансово-економічного аналізу [1]

Вид аналізу	Характеристика
Аналіз бухгалтерської звітності	Визначається склад майна організації, його фінансові вкладення, джерела формування власного капіталу, оцінюються зв'язки з постачальниками і покупцями, визначаються розмір і джерела позикових коштів, оцінюється об'єм виручки від реалізації і розмір прибутку.
Горизонтальний аналіз	Полягає в порівнянні показників бухгалтерської звітності з показниками попередніх періодів. Види: просте порівняння статей звітності і аналіз їх різких змін; аналіз змін статей звітності порівняно зі змінами інших статей. При цьому особливу увагу слід приділяти випадкам, коли зміна одного показника по економічній природі не відповідає зміні іншого показника.
Вертикальний аналіз	Проводиться в цілях виявлення питомої ваги окремих статей звітності в загальному підсумковому показнику і подальшого порівняння результату з даними попереднього періоду.
Трендовий аналіз	Заснований на розрахунку відносних відхилень показників звітності за ряд років від рівня базисного року

Значна кількість підприємств в Україні має незадовільну структуру капіталу та відчуває нестачу оборотних коштів. За своєчасної розробки та впровадження заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану в довгостроковому періоді, такі підприємства можуть збільшити свій майновий потенціал, відновити платоспроможність та прибутковість. Попередження кризових явищ на підприємстві є можливим тільки за забезпечення управлінського персоналу інформацією про фінансовий стан підприємства [4].

Підприємства розглядаються на основі використання фінансових результатів діяльності підприємства за абсолютними та відносними показниками, тобто визначається фінансова стійкість. Спостерігається певна розбіжність у фахівців щодо використання як абсолютних, так і відносних показників та порівняння з еталонними (чи нормативними) показниками фінансової стійкості підприємства. Усе це ускладнює процес оцінки стійкості вітчизняних підприємств через суттєві відмінності, специфіку та особливості умов функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання в ринкових умовах законодавчо-нормативного поля України.

Детальний аналіз методик дозволив виокремити три напрями оцінювання різних видів стійкості (економічної, фінансової чи антикризової) підприємства. Саме методичний підхід оцінювання АСП повинен ґрунтуватися на ресурсно-управлінській основі за системою показників, які слід детально проаналізувати за розглянутими працями фахівців, вчених і практиків наведених трьох напрямів оцінювання. Для здійснення оцінки слід провести відбір оптимальної кількості показників, з максимальним охопленням результатів діяльності підприємства та потенційною можливістю використання інформаційної статистики промислових підприємств. При дослідженні та аналізі методик оцінки фінансової, економічної, антикризової стійкості підприємства були виявлені наступні недоліки: не охоплюються основні функціональні складові (підсистеми) діяльності підприємства; відсутні критерії для порівняння та подальшого більш детального аналізу; занадто велика кількість показників для проведення оцінки; обмеженість щодо практичного використання методик у часі; неможливість здійснення постійного моніторингу; відсутність результатів апробації [5].

Зазначені недоліки обумовлюють необхідність формування методичного підходу для оцінки АСП на основі інтегрального методу, який дозволить врахувати та використати основні моменти у діяльності промислового підприємства на основі аналізу, оцінки та визначення пріоритетних заходів поліпшення стану справ, а саме: результати діяльності за минулий період за системою показників; розрахунки узагальнюючих показників за функціональними складовими та інтегрального показника АСП; розробку управлінських рішень для зниження ризиків, підвищення ефективності і забезпечення стабільного розвитку підприємства на перспективу.

Використання в основному лише фінансових показників, відсутність нормативів (критеріїв) для порівняння, неоднозначність авторів по кількості показників для оцінки, неможливість проведення оцінки протягом року (півріччя, квартал, місяць тощо) та відсутність результатів апробації у більшості методик потребує обґрунтованого комплексного підходу до оцінки антикризової стійкості підприємства з урахуванням позитивних і негативних переваг, недоліків тощо.

Дослідження авторських підходів дозволило виявити наступне: загальна економічна стійкість підприємства визначається як сума груп оціночних показників; виокремлено дві складові економічної стійкості підприємства - фінансово- економічна та виробничо-технологічна. Тобто економічна стійкість визначається на основі розрахунку інтегрального показника за двома складовими з урахуванням вагового коефіцієнту. Разом з тим, у роботах [2; 4; 5] не зазначено, які конкретні оціночні показники та критерії слід використовувати для порівняння та класифікації підприємств за рівнем стійкості.

До фінансово-економічної групи пропонується віднести наступні функціональні складові - фінансова, прибутковість, ліквідність, але необхідно уточнити їх змістовність і визначити систему показників для оцінювання антикризової стійкості промислового підприємства. На відміну від розглянутих методик [1; 2 та ін.] пропонується враховувати досягнутий рівень виконання управлінських функцій, які знаходять відображення в управлінській діяльності підприємства через інтеграцію основних функцій менеджменту (організація, планування, мотивування, контроль, координація і регулювання) і реалізуються через

управлінські рішення для забезпечення антикризової стійкості суб'єкту господарювання. Оскільки процесний підхід управління організацією не є протиставленням функціональному, а функції і процеси не можуть існувати окремо. Аналіз раніше розглянутих трьох напрямів оцінювання стійкості підприємства доводить, що саме ресурсно-управлінський напрям є найбільш досконалим і відповідає вимогам часу, тому пропонується при оцінці АСП враховувати рівень використання ресурсного потенціалу конкретного промислового підприємства та якість його управлінської діяльності за відібраними для цього показниками. Тому замість виробничо-технічної пропонується об'єднати техніко-технологічну, кадрову і функціональну складову організації виробництва у виробничо-управлінську групу.

Система показників повинна вмещувати показники ефективності використання ресурсного потенціалу та якості організації й управління підприємством. І тому пропонується здійснювати відбір показників на основі їх взаємозв'язку і взаємообумовленості та їх ролі у господарській діяльності підприємства для виявлення факторів негативного й позитивного впливу на результативні показники конкретного суб'єкту господарювання. Відбір показників з урахуванням факторів (джерел) впливу пропонується здійснювати на основі економічного факторного аналізу. Вивчення даного методу [4;6.], його характерні особливості, переваги й недоліки, змістовність, спрямованість, задачі і т.п. дозволяють стверджувати про його пріоритетність у порівнянні з іншими методами для практичного використання щодо оцінки антикризової стійкості підприємства в умовах сьогодення.

Факторний аналіз забезпечує поступовий перехід від вхідної до результуючої факторної системи через виявлення чинників, зміни яких впливають на відповідні зміни результативного показника. Зміна фактора впливу може привести до декількох значень результату в залежності від сполучення інших чинників. Фактори в результаті аналізу можуть мати кількісну і якісну характеристику, а кожен показник бути у ролі і факторного, і результативного. Тому метою факторного аналізу насамперед є виявлення взаємозв'язків між чинниками і виокремлення найбільш суттєвих з них для опису об'єкту дослідження за допомогою використання методу головних компонент.

Серед великої кількості різновидів економічного факторного аналізу [3;5.], для оцінювання рівня АСП найбільш важливими є техніко-, фінансово- і соціально-економічний аналіз, оскільки лише комплексне вивчення взаємодії і взаємовпливу цих складових дає повне уявлення про стан справ на конкретному підприємстві. У цьому випадку задача об'єднання розрізаних показників у комплекс вирішується за допомогою інтегрального методу. В залежності від ситуації, обставин, методики вивчення об'єкту господарської діяльності щодо оцінки АСП найбільш доцільним є використання діагностичного (експрес) і маржинального аналізу. Експрес-аналіз дозволяє швидко виявити і досить точно виміряти відхилення показників від запланованих (нормативних) значень, встановити характер порушень без використання додаткових дій, засобів і часу. У разі необхідності більш комплексного і повного дослідження ситуації використовується маржинальний аналіз, який дозволяє обґрунтовувати ефективні управлінські рішення на підставі вивчення не тільки тенденцій змін окремих чинників, а і причинно-наслідкових взаємозв'язків між ними.

Таким чином, економічний факторний аналіз дозволяє всебічно і комплексно описати об'єкт дослідження, оцінити вплив окремих чинників на результуючий показник, виявити скриті змінні, які відповідають за наявність лінійних статистичних кореляцій. В результаті використання економічного факторного аналізу може бути побудована економіко-математична модель, яка описуватиме й даватиме можливість оцінити вплив окремих факторів на загальний рівень антикризової стійкості промислового підприємства. Завершальним етапом є розробка й прийняття управлінських рішень і заходів контролю стосовно найбільш вагомих факторів, які негативно вплинули на результати діяльності підприємства.

Враховуючи відмічене виникає необхідність відбору показників на основі економічного факторного аналізу, уточнення їх для практичного використання на основі статистичної та фінансової звітності і формування остаточної системи показників для оцінювання антикризової стійкості промислового підприємства.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У результаті оцінювання різних видів стійкості (економічної, фінансової, антикризової) були виявлені існуючі особливості, недоліки і переваги та виокремлені основні напрями їх оцінювання - традиційний, ресурсний, ресурсно-управлінський. Оцінку рівня АСП запропоновано та обґрунтовано виконувати в межах ресурсно-управлінського напрямку, оскільки він є найбільш комплексним, відповідає одночасно процесному і функціональному підходам управління організацією. Було здійснено попередній аналіз показників оцінювання стійкості підприємства за виокремленими функціональними складовими і обґрунтована необхідність використання економічного факторного аналізу для відбору системи показників, що можуть бути використані у методичному підході щодо оцінки АСП, який дозволить виявити пріоритетні фактори і рівень їх впливу на загальні результати діяльності конкретного суб'єкта господарювання, розробити управлінські рішення для поліпшення стану справ за кожною функціональною складовою та в цілому по підприємству.

Література

1. Ареф'єва О. В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи її забезпечення / О. В. Ареф'єва, Д. М. Городинська // Актуальні проблеми економіки. 2018. № 8 (86). С. 83-91.2.
2. Ігнат'єва І. А. Методичні підходи до оцінювання рівня стратегічної гнучкості підприємств сфери послуг / І. А. Ігнат'єва, Н. В. Хлістунова // Актуальні проблеми економіки. 2020. № 4. С. 128–135.
3. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методолгічні засади та практичний інструментарій : монографія / Л. О. Лігоненко. -К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 580 с.
4. Новоселецький О. М. Моделювання стійкості функціонування підприємства з урахуванням ризику : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці» / О. М. Новоселецький / Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». К., 2018. 18 с.
5. Пілецька С. Т. Оцінка впливу зовнішнього середовища на економічну стійкість підприємства / С.Т. Пілецька // Співпраця ЄС та України: економічні тенденції : матеріали Міжнародної наукової Інтернет - конференції, 25-26 жовт. 2021 / голов. ред. Н. Завідієна. Варшава, 2021. С. 54 - 58.
6. Пілецька С. Т. Сутність економічної стійкості та її взаємозв'язок з кризовими процесами на підприємстві / С. Т. Пілецька // Бізнес Інформ. 2023. № 5 (436). С. 286-290.

References

1. Arefieva O. V. Ekonomichna stiikist pidpriemstva: sutnist, skladovi ta zakhody yii zabezpechennia / O. V. Arefieva, D. M. Horodynska // Aktualni problemy ekonomiky. 2018. # 8 (86). S. 83-91.
2. Ihnatieva I. A. Metodychni pidkhody do otsiniuvannia rivnia stratehichnoi hnuchkosti pidpriemstv sfery posluh / I. A. Ihnatieva, N. V. Khlistunova // Aktualni problemy ekonomiky. 2020. # 4. S. 128–135.
3. Lihonenko L. O. Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom: teoretyko-metodolhichni zasady ta praktychnyi instrumentarii : monohrafiia / L. O. Lihonenko. K. : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, 2019. 580 s.
4. Novoseletskyi O. M. Modeliuвання stiikosti funksiionuvannia pidpriemstva z urakhuvanniam ryzyku : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk : spets. 08.00.11 «Matematychni metody, modeli ta informatsiini tekhnolohii v ekonomitsi» / O. M. Novoseletskyi / Derzh. vyshch. navch. zakl. «Kyiv. nats. ekon. un-t im. V. Hetmana». K., 2018. 18 s.
5. Piletska S. T. Otsinka vplyvu zovnishnoho seredovyscha na ekonomichnu stiikist pidpriemstva / S. T. Piletska // Spivpratsia YeS ta Ukrainy: ekonomichni tendentsii : materialy Mizhnarodnoi naukovoii Internet - konferentsii, 25-26 zhovt. 2021 / golov. red. N. Zavidiiena. Varshava, 2021. S. 54 - 58.
6. Bashnianyn H. I., Lintur H.I. Finansova stiikist sub'iektiv hospodariuvannia ta shliakhy yii pokrashchennia. Ekonomichni visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. 2016. № 2. S. 98-101.
6. Piletska S. T. Sutnist ekonomichnoi stiikosti ta yii vzaïmozv'язok z kryzovymy protsesamy na pidpriemstvi / S. T. Piletska // Biznes Inform. 2023. # 5 (436). S. 286-290.